

SKOTTEFJÄLLET

Ett sägnernas och ödetorpens paradiset

Av Sven Rydsrand

Ur Hällungen 1961

DET ÄR ETT MÄKTIGT FJÄLL, Skottefjället, detta skogklädda massiv, som man skönjer de yttre konturerna av i väster, då man från Dingle samhälle vid Bohusbanan åker över Gläborg och Hallinden ut över Stångenäset. Reser man från samma utgångspunkt genom den vackra Berfendalen till Sotenäset, ser man fjället från öster med ofta lodräta, höga väggar stiga upp ur den gamla fjordbotten. Det imponerar, både genom sin storlek och sin skönhet. Omkring en halv mil i fyrkant når det och det är därtill ganska högt efter bohusslänska förhållanden räknat. Här reser sig nämligen de kringliggande häradernas allra högsta bergsklack, Kobu kulle, som höjer sig 166 meter över havet, närmast följd av den sydligaste Grövsullen, som når 151 meter, och Hallinds kulle, som ehuru mest framträdande, dock inte är högre än snött 143 meter. Dessutom finns det också här och där på fjället flera andra bergstoppar, som når upp till omkring 100 meters höjd. Fjällets skönhet förhöjes inte obetydligt av de många små bäckar, som ofta djärvt kastar sig utför bergsbranterna. Åtminstone ett par sådana forsar och fall bär det betecknande namnet "Migare-fossen".

Torpet
Önsgiljan
1920 tal

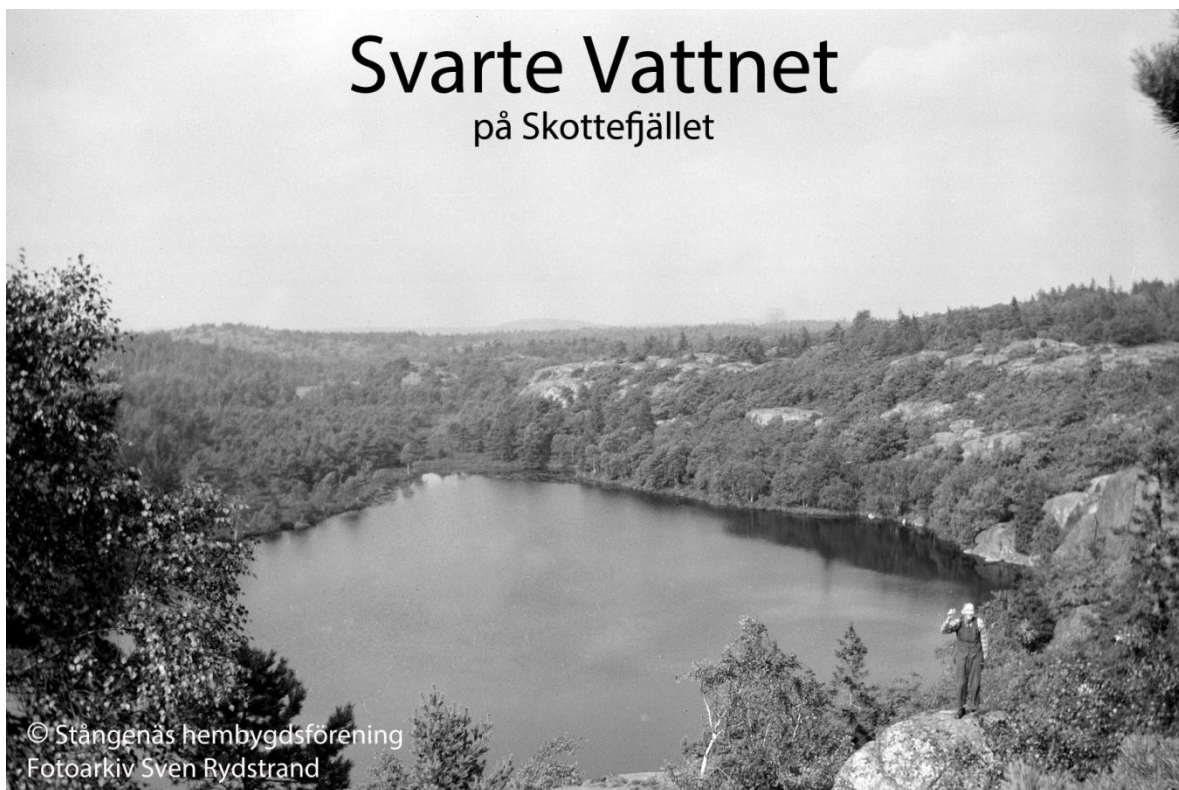
© Stångenäs hembygdsförening
Fotoarkiv Sven Rydsrand

På Skottefjället fick kon ofta tjänstgöra som dragare. Här kör den gamle "Orusten" in sitt hö, någon gång på 1920-talet. Han bebodde torpet Önsgiljan.

På detta karga högland mitt i den för övrigt bördiga bohusslänska lerslätten i Bro, Berfendals och Svarteborgs socknar, ligger massvis av numera övergivna tomter och torpställen, 50-60 meter över havet, ofta även högre. Här ligger sålunda Kobben, Önsgiljan, Siljedalen, Tyskebotten, Blötemyr, Mön, Hagarne, Fredriksborg, Kolmyr och många, många andra. Ja, ingen minns numera riktigt namnen på alla ställen, som en gång funnits här, ty här låg ett

fyrtiotal hus och torp endast i Bro sockens fjällområde vid mitten av 1800-talet. Och det myllrade av folk här uppe förr i tiden. Nu är de borta och glömda så gott som allesammans.

Alla dessa torpställen och backstugor kom till och började befolkas i slutet av 1700-talet och början av 1800-talet, då Bohuslän var överbefolkat och hade nödtider efter den sista stora sillfiskeperiodens slut. Det var fattigt folk, de många, som slog sig ned här uppe för att odla och röja, men de blev rika på barn i sina små stugor. En del brydde sig inte om att röja någon mark utan blev bara backstugusittare. Andra bodde i jordkulor. Några var skomakare, andra gjorde korgar, soplimmar och annat smått av trä, som de kunde försälja. Andra åter hade inget yrke alls att leva på. Men de tyckte att det var gott att få bo inne i skogen ändå, ty där behövde de ju i alla fall inte riktigt frysa ihjäl, även om det stundom kunde bli nog så skralt med födan. Tog det alldeles överhand ibland, och det hände inte sällan, så fanns ju tiggarepåsen och tiggarestråten att gripa till, åtminstone så länge som inte ålderdomssvagheten lade hinder i vägen. Dock kändes väl tiggarepåsen för många rätt tung, även om den var aldrig så tom, och därför drog man sig nog i det längsta för att axla den.

Det är idylliskt och lugnt vid Svarte Vattnet

Ja, så levde folket här uppe, och i de små stugorna, av vilka man nu blott kan skönja raserade murrester, växte de stora barnskarorna upp i fattigdom och armod. Många av fjällbornas ättlingar reste till Amerika som vuxna, och där lever väl en del av dem fortfarande. Deras barn och barnbarn kan ibland lockas hit från det stora dollarlandet och fråga efter fars och farfars stuga på Skottefjället. Men av det forna hemmet, som kanske trots allt varit ett ljust minne för många, finns nu inte mycket att se.

Detta fattigfolk var dock inte de första innevånarna på Skottefjället. Här var nämligen befolkad redan under forntiden. Därom vittnar de väldiga, av kullerstenar byggda gravrösen med stenkistor i, som allfort pryder många av bergstopparna på fjället. Nere i dalgångarna

kan man också få se många märkliga stenläggningar, som vittnar om, att här har bott folk under förhistorisk tid. Allt är kanske inte gravar, som man ofta tror. Men det är i alla fall rester från en bebyggelse under brons- eller järnåldern. Kanske är det från detta folk och denna tid, som många av de sägner och sagor stammar, vilka alltså är knutna till denna bygd. De har ofta samband med underliga klyftor och bergspartier, sådana som det finns gott om här uppe. Och bland folk, som härstammar från detta fjäll, har de också noga bevarats i minne.

Under den höga Vassarekullen ligger ett gammalt torp, ett av de få som finns kvar på fjället

Här talas det t.ex. om "Björneheds kyrka", en väldig underjordisk bergsklyfta, om vilken det berättas, att den skall ha hyst de allra första av bygdens kristna bekännare, medan hedendomen ännu var obruten och stark. Den nya lärans anhängare vågade då inte visa sig öppet utan måste hålla sig i den lilla bergshålan för att få vara i fred. Man står ofta tvivlande inför sådana traditioner, men har man besökt Björneheds kyrka, så får man en förnimmelse av, att det mycket väl kan ha förhållit sig så, som sägnen förtäljer, den gång det var strid på liv och död mellan hedningar och kristna. Björneheds kyrka ligger strax i närheten av den lilla insjön Svarta vattnet.

Ett stycke därifrån norrut mot Kobu kulle ligger också ett stort flyttblock, till vilket en sägen är knuten. Blocket kallas för "Jättestenen". Det skall nämligen ha varit så, att när Bro kyrka blivit färdig, kunde Brofjällsjätten inte längre trivas i Brofjället, där klockklängen störde honom. Han begav sig därför upp till Skottefjället, och när han kom dit upp, satte han sig att vila på det stora stenblocket. Därav blev det emellertid märken i stenen, och dessa kan man se ännu i dag.

En annan jätte var Långben Rese, som också bodde i Skottefjällets skog, inte långt från Rönninge vatten. Det berättas, att det en gång kom en djärv krigare från Skåne upp till Skottefjället för att döda Långben Rese. Han hittade honom också samt högg huvudet av honom och tog hans guldsatter, som låg i en bergsklyfta. Men Långben kvicknade till om en stund och sprang huvudlös efter krigaren för att försöka fånga honom. När han nådde

Bjälkebräcka gård vid Hallinden, stupade han dock, och där syns ännu hans grav, som utgöres av en lång treuddig stensättning. Uppe vid Rönninge vatten visar man också ett stort stenröse, om vilket sägnen berättar att Långben Reses huvud skall ha blivit begravt.

Ett märkligt naturminne är "Bengtats tak", en stor berghäll i närheten av Lilla vattnet. Under hällen finns ett litet rum och i det säges en ensam gumma ha bott en gång i flydda tider. Hon hette Bengta och satt enligt traditionen alltid utanför sin bergsgrotta och spann på sin spinnrock. Därav skall bergshällen ha fått sitt namn. Otroligt är det inte, att det har bott folk i grottan en gång i forna tider.

Många andra sägner finns också här uppe i dessa stilla och sagofyllda skogar. Till sist skall här dock blott nämnas en stor jordfast sten, som kallas för "**Brudstenen**". Den har fått sitt namn därav, att när giftermål ingicks här uppe i fjällbygden under gångna tider, hade brudparet för sed att vandra runt om kring denna sten fyra eller fem gånger. Eljest ansågs inte äktenskapet vara giltigt. Detta säges ha varit den enda vigselcermonien för många här uppe på den tid, då åtskilliga fjällinnevärdare inte ens var inskrivna i kyrkoböckerna och därför inte heller kunde bli vigda av prästen.

Ja, så susar sägnerna och traditionerna ännu däruppe i det ödsliga fjället bland de många överväxta ruinerna efter fattigfolkets stugor. Ännu kan man också få höra talas om några av de mera originella människor, som bott här i gångna tider. Det var t.ex. "Långe-Lorn", en mycket begåvad enstöring, som snickrade åt folk och byggde valvkällare, broar m.m. Och det var "Petter Lång", en hitflyttad stenhuggare, en bland de första i bygden, som kunde hantera dynamit. Det var han, som sprängde ned Brastads kyrka år 1876, året innan dynamiten kom i allmänna handeln. Sprängningen skedde dock med myndigheternas tillstånd. Gamle "Orusten", som gjorde stegar och taktäckningar och hela sitt liv fick bära öknamn efter sin födelseö, är det också många som minns, ty han levde ännu på 1920-talet. Och länge kommer också traditionen att bevara minnet av "Spälle-Lorn", allmogespelmannen, som ännu i slutet av 1800-talet var flitig att dra sina många vackra valser och polketter på kalas och baler i orten. De gamle berättade om, hur han stampade takten med sina hemmagjorda träskor och sjöng visor till omväxling, när han blev trött i fingrarna av att dra stråken.

"Mörkarna" var också ett släkte, som bodde här uppe. De var halvt av tattareläkt. En av deras representanter, "Mörk-Kalle", kan man ännu få höra berättas historier om, liksom om han son, "Mörk-Frans", som var förtennare och klockebytare. Likaså berättar man också historier om gamle "Kolmyrn", som bodde på torpet Kolmyr vid Lilla vattnet i slutet av 1800-talet. Och kanske minns man även flera andra. Men eljest är de människor, som levat här uppe, mest glömda.

Nu växer skogen hög här uppe, och flerstädes kan man endast med möda finna de gamla torpen. Skottefjället är emellertid ett paradiset för de vilda djuren, såsom älgar, rådjur m.fl., som inte gärna kan tänka sig en förnämligare uppehållsort. Men även för vandraren, som ensam eller i sällskap vill pröva gamla, halvt igengrodda gångstigar och drömma sig tillbaka några sekel i tiden, är här paradiskt. Måtte bara denna idyll länge undgå att bli störd av vår moderna tids vandaler i bensinkärror och sommarstugor.